

кількістю виноградних чубуків таких сортів: Шаола Лора, Шаола рожевий, Шаола мускатний, Мускат Гамбурзький, Сансо, Карабурку, Чауш, Жемчуг Сабо, Королева виноградників, Каберне–Совиньон, Ріслінг, Аліготе, Піноблан, Сапераві, Трапінер, Мускат білий, Мускат рожевий, Педро–Хіпенес, Піно–Грі, Лідія; виділили в 1945 р. потрібне обладнання і транспортні засоби; протягом 1945–1947 рр. здійснили будівництво на станції лабораторії, теплиці, виноробці з винним льохом та інші необхідні для станції будівлі; для виконання робіт на експериментальній базі виділили 35 голів коней та для організації допоміжного господарства – 20 корів і 100 овець [9, арк. 1–9].

Висновки. Становлення виноградарства УРСР в 1944–1947 рр. здійснювалось на основі прийнятих урядових постанов РНК УРСР. Впродовж цього періоду в республіці були виконані великі за обсягами роботи по відродженню виноградарської галузі, організації державних і колгоспних виноградарських господарств і виноградних розсадників та відновленню виноградних насаджень. Але приріст площ виноградників, які були закладені в ці роки можна вважати недостатнім, оскільки в зв'язку з випаданням старих площ гібридів прямих виробників, збільшення площі виноградників не була досягнута. Умови воєнного часу, дезорганізована мережа виноградних розсадників, запущеність маточних підщепних лоз, відсутність спеціалістів та спеціальної техніки в цій галузі не дали можливості повністю втілити в життя проект РНК УРСР по відродженню виноградарства.

Список використаних джерел

1. Виноградарство. Український науково–дослідний інститут виноградарства і виноробства ім. В. Є. Таїрова / Навчальний посібник для підготовки колгоспних виноградарів. – Київ, Харків: Державне видавництво с/г літератури УРСР, 1947. – 235 с.
2. Канєвський О. П. Відбудова і розвиток сільського господарства УРСР / О. П. Канєвський. – Київ, Харків: Державне видавництво с/г літератури УРСР, 1947. – 286 с.
3. Перехрест О. Г. Заходи щодо відродження садівництва й виноградарства в Україні в 1943–1950 рр. / Перехрест О. Г. // Вісник Черкаського університету. Серія історичні науки. – Черкаси, 2014. – №35 (328). – С.76–81.
4. Перехрест О. Г. Українське село в 1941–1945 рр.: економічне та соціальне становище / О. Г. Перехрест. Монографія / НАН України. Ін–т історії України. – Черкаси: Черкаський нац. ун–т ім. Б. Хмельницького, 2011. – 668 с.
5. Сільське господарство УРСР та його наукове забезпечення у 1940–1946 роках: зб. док. і матеріалів / НААН ДНСГБ, ЦДАВО України: під заг. ред. М. В. Присяжнюка; наук. ред. В. А. Вергунов. – К.: Нілан–ЛТД, 2012. – 756 с. – (Історико–бібліографічна серія «Аграрна наука України в особах, документах, біографії». Кн.62).
6. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф27. – Оп.17. – Спр.30. – 123 арк.
7. Там само. – Оп.17. – Спр.33.
8. Там само. – Оп.17. – Спр.34.
9. Там само. – Оп.18. – Спр.6313.
10. Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф.1. – Оп.23. – Спр.3987.

References

1. Vynogradarstvo. Ukrai'ns'kyj naukovo–doslidnyj instytut vynogradarstva i vynorobstva im. V. Je. Tai'rova / Navchal'nyj posibnyk dlja pidgotovky kolgospnyh vynogradariv. – Kyi'v, Harkiv: Derzhavne vydavnytvo s/g literatury URSR, 1947. – 235 s.
2. Kanjevs'kyj O. P. Vidbudova i rozvytok sil's'kogo gospodarstva URSR / O. P. Kanjevs'kyj. – Kyi'v, Harkiv: Derzhavne vydavnytvo s/g literatury URSR, 1947. – 286 s.

3. Perehrest O. G. Zahody shhodo vidrodzhennja sadivnytva j vynogradarstva v Ukrai'ni v 1943–1950 rr. / Perehrest O. G. // Visnyk Cherkas'kogo universytetu. Serija istorychni nauky. – Cherkasy, 2014. – №35 (328). – S.76–81.

4. Perehrest O. G. Ukrai'ns'ke selo v 1941–1945 rr.: ekonomichne ta social'ne stanovysshhe / O. G. Perehrest. Monografija / NAN Ukrai'ny. In–t istorii' Ukrai'ny. – Cherkasy: Cherkas'kyj nac. un–t im. B. Hmel'nyc'kogo, 2011. – 668 s.

5. Sil's'ke gospodarstvo URSR ta jogo naukove zabezpechennja u 1940–1946 rokah: zb. dok. i materialiv / NAAN DNSGB, CDAVO Ukrai'ny: pid zag. red. M. V. Prysjazhnjuka; nauk. red. V. A. Vergunov. – K.: Nilan–LTD, 2012. – 756 s. – (Istoryko–bibliografichna serija «Agrarna nauka Ukrai'ny v osobah, dokumentah, biografii'». Kn.62).

6. Central'nyj derzhavnyj arhiv vyshhyh organiv vlady ta upravlinnja Ukrai'ny. – F27. – Op.17. – Spr.30. – 123 ark.

7. Tam samo. – Op.17. – Spr.33.

8. Tam samo. – Op.17. – Spr.34.

9. Tam samo. – Op.18. – Spr.6313.

10. Central'nyj derzhavnyj arhiv gromads'kyh ob'jednan' Ukrai'ny. – F.1. – Op.23. – Spr.3987.

Malaschuk O. S., PhD, Associate Professor, vice–principal, Odessa State Agrarian University; candidate for a doctor's degree of the National Agricultural Library NAAS Ukraine (Ukraine, Odessa), osmalashchuk@gmail.com

Revenue of Ukraine's vine–organization in 1944–1947

The state of grape plantations of the Ukrainian SSR in prewar (1940) and postwar (1945) periods was analyzed. Measures on revival of the viticulture of the Ukrainian SSR in 1944–1947 are highlighted. The research work on viticulture of the Tsyurupinsk research station of viticulture and development of the Dnipro sands has been researched.

Keywords: viticulture, grape varieties, grafted and root vineyards, Tsyurupinsk research station.

* * *

УДК 94(477)«1953/1964»:378

Лук'яненко О. В.,
кандидат історичних наук, ст. викладач,
Полтавський національний педагогічний університет
ім. В. Г. Короленка (Україна, Полтава),
lukyanenko.ov@gmail.com

«КАРИКАТУРНІ ВІЙНИ» В ОСВІТЯНСЬКІЙ ПРЕСІ УРСР ДОБИ «ВІДЛИГИ» (1953–1964 РОКИ) (Ч.9)

Ілюструються акценти, що їх розставляла для освітян УРСР профільна преса періоду десталінізації (1953–1964 рр.) у сфері міжнародної політики крізь специфічну форму впливу на свідомість – карикатури. Застосування методу контент–аналізу дозволило проілюструвати тлумачення викладачами та студентами вищих світового порядку та оцінки подій на міжнародній арені; виявити змістову участі освітян у «холодній війні». Розвідка написана у межах науково–дослідної роботи кафедри культурології ПНПУ імені В. Г. Короленка «Регіональні виміри повсякденної культури України XVIII–XX століть».

Ключові слова: повсякдення, міжнародна політика, карикатура, вища педагогічна школа, десталінізація.

Кількість карикатур на міжнародну тематику у «Радянській освіті» на початку 1960–х демонструвала тенденцію до зниження. Можливо, ідеологи втрачали інтерес до подібної «зброї масового враження». У 1962 р. з перервою у два місяці, у травні, до дня більшовицької преси побачила світ робота Є. Пружанського «Не схватись!». Вона була присвячена рупору пропаганди – газеті «Правда» [1]. На малюнку було зображено кімнату з величезним столом посередині. На ньому лежали розкидані банкноти та перев'язані пачки грошей, котилися у різні кінці столу з неохайно насипаної кучі монети. Навколо столу зібралися люди неоднозначної зовнішності. Двоє сиділи спинами до глядача на передньому

плані у дорогих чорних і білих костюмах в окулярах, закриваючи обличчя руками, на яких на кожному пальці було видно по перстню. З іншого боку столу чоловік з гримасою на обличчя намагався закрити штори, крізь які пробивалося сонячне проміння. На самому сонячному диску, що виднівся у вікні, прочитувалася назва періодичного видання «Правда». У протилежному від вікна куті спиною до сонця стояв переляканий військовий у формі. Озираючись на спроби колеги закрити сонячний потік, він намагався простирадлом затулити алегоричну фігуру, що стояла над компанією. Умовне зображення «Холодної війни» мало вигляд сніговика з гордо піднятим носом, у німецькій касці зі свастикою на ній та атомною боєголовкою на плечі, яку істота підтримувала лівою рукою. Від проміння «Правди» крижаний велетень почав уже танути. Хоча й залишався стояти із незворушним виразом обличчя. Це не перша робота карикатуристів, присвячена газеті. Десять років до того, у жовтні 1952 р., М. Славський так само доводив освітянам, що «Вороги миру бояться правди» [2]. Однак, тоді можна було провести бодай найменші паралелі з подіями з внутрішнього та зовнішньополітичного життя, зображеними на шаржі. Робота Є. Пружанського була, скоріше за все, виключно величальною: жоден із зображених на ній чоловіків не має фізіологічної схожості з політичними діячами початку 1960-х. Можна припустити, що високий чоловік у військовій формі, який намагався призупинити танення Холодної війни під палючими променями радянської «Правди» американським президентом. Однак, такий типаж був властивий змалюванню Дуайта Ейзенхауера, але не Джона Кеннеді, який на той час уже рік був на посаді. Ані французький президент Шарль де Голль, ані британський прем'єр Гарольд Макміллан, ані канцлер ФРН Конрад Аденауер не з'являлись на публічних фотографіях в окулярах, як присутні за столом критиковані західні політики. Тому, вважаємо, автор просто зобразив своє бачення злісного західного капіталіста.

У червні того ж року була надрукована остання за роки «відлиги» карикатура на міжнародну тематику авторства В. Подтягіна під назвою «І ці ліки не врятують» [3]. Малюнок був умовно поділений демаркаційною лінією на дві частини. Верхній куток території у диму й тумані мав підпис «Лаос». По іншу сторону кордону, в нижньому лівому кутку стояв високий худорлявий бородастий чоловік – Дядечко Сем. Однак, замість звичного одягу – циліндра з фраком – він був одягнений у військовий однострій: на ногах берці, халяви штанів заправлені у чорні шкарпетки, на поясі видимий револьвер у кобурі, а на голові – пілотка. Він напружено качає насосом з мішка, маркованого знаком долара «\$». Від ємності з «капіталістичними ліками» тягнулися два шланги, входячи у пазу двох осіб азійської зовнішності. Близькій чоловік, пузань у шоломі, із заклеєними саднами на обличчі, на милиці під лівою рукою, правицею віддавав честь «донорові грошей». Позаду нього стояв менший, з головою, перев'язаною хусткою під підборіддям та автоматом за лівим плечем, так само салютуючи, з обережністю озираючись на свого сусіда.

Довго відшукувати джерело натхнення карикатуриста не довелося. Цей малюнок один із небагатьох,

приготованих для ілюстрації агітаційного пропагандистського матеріалу, надрукованого у цьому ж числі газети – статті П. Єрмака «Гра з вогнем» у рубриці «Щоденник міжнародного життя» [4]. У ній автор доводив освітянам УРСР секрети міжнародної політики у Південно-Східній Азії. Він пропонував критичний огляд заголовків американських газет, які вихвалялися, що їхні реактивні літаки приземлилися у Таїланді. Виходячи із тексту статті, одним із азійських політиків був Бун Ум На Чампассак – спадковий принц, а також четвертий прем'єр Лаосу з 1960 по 1962 рр. [5]. В очах Штатів він був «приземленим, практичним чоловіком дії, поважним в очах південних лаосців» [6, р. 205], тоді як українському радянському освітянину його демонстрували як слухняну маріонетку. Як і його супутника – лідера правих сил генерала Фумі Носавана, який у ході кривавого перевороту уже захоплював владу, підтасовував вибори і навіть після перевороту проти власної диктатури ще довго зберігав вплив на політичне життя у країні. Радянські карикатуристи не помилялися принаймні у фінансовій підтримці Заходу. За свідченням Д. Уайза, у 1960 р. головним магнітом до армії харизматичного Фумі Носавана була саме зарплата у \$130 на рік. Це було вдвічі вищим від середнього річного доходу на душу населення в Лаосі. І це робилося з неприхованою метою перетворити Лаос з нейтральної країни на військовий бастион супроти комунізму [7, с. 160]. Побиті та покалічені ці політичні діячі Лаосу були, напевне, через апелювання до подій травня 1962 р., коли відбувалася одна з вирішальних битв у протистоянні – битва при Нам Тха. Це було військове фіаско королівських сил, які зазнали поразки і втекли під натиском В'єтнамської народної армії на південь [9]. Це ж посадило захід за стіл перемов із СРСР про долю Лаосу, хоча американські дослідники вбачали у провалі кампанії саме не лояльність генерала Фумі, а його небажання слідувати порадам американських військових [8, р. 256].

Останні чотири карикатури об'єднує їхня унікальність: вони не стосувалися критики військах дій, а способу життя закордону, а саме організації вищої та середньої освіти і друкувалися у рубриці «Під чужим небом». Одна з них, надрукована у травні 1962 р. під назвою «Лекція для студентів-заМочників» належала перу Є. Пружанського [10]. На малюнку перед екраном телевізора спиною до читача на ослоні сиділо троє. Злів, повернутий у анфас, дивився відео бой-скаут, якого можна було розпізнати по гострій кепці, відповідній краватки та однострою. Посередині спиною сидів вухатий широкоший майже поголений налісо з рідким пучечком волосся на маківці здоров'як у грубо зв'язаній кофті, яка скоріше нагадувала сітку тюрмної огороді, ніж футболку. Справа від нього у комбінезоні за сорочку з довгим рукавом сидів підліток з великими вухами і розпатланим волоссям. На екрані показували гладкого крадія у великих рукавичках, береті та масці на обличчі, який намагався відімкнути сейф з інструментами в сумці біля нього. Карикатуру супроводжував підпис «3 газет»: «Зміст телепередач США сприяє зросту злочинності серед американської молоді». Розуміючи ідеологічну основу таких заяв, зауважимо, що американці самі визнавали зростання рівня підліткової злочинності у 1960-х. Проте, як зазначає декан

Коледжу кримінального правосуддя Північно-східного Університету у Бостоні Джейм Алан Фокс, причиною цього були не телепередачі, а демографічні проблеми, які виникли після Другої світової війни [11, р. 3]. Якщо ж поглянути на статистику всередині самих Штатів за один рік – з 1961 по 1962, побачимо певну достовірність радянської карикатури: наприклад, у штаті Алабама індекс рівня злочинності зріс із 1,154 до 1,224.3. У тому числі рівень крадіжок зі зломом збільшився з 339,3 до 349,1 на 100 тис. населення [12; 13]. Напевне, шукати джерело натхнення до такої карикатури, окрім як в ідеологічному протистоянні, не має сенсу. Проте, у 1961 р. ЮНЕСКО видало бібліографічний показник працю стосовно впливу телебачення на рівень дитячої та підліткової злочинності. У роботі були представлені матеріали з форм використання телебачення молоддю, процес у навчання з медіа, ефектам насилля та агресії, вплив на дітей з відхиленнями та нестійкою психікою тощо. Проте, жодним словом у роботі не йшлося про негативний вплив саме американського кінематографа [14]. Не відомо напевне, чи дійшла ця робота до українських радянських освітян, проте факт залишається фактом.

Список використаних джерел

1. Пружанський Є. Не сховатись! // Радянська освіта. – 5 травня 1962. – №35. – С.4.
2. Лук'яненко О. В. Антизахідна істерія у карикатурах освітян УРСР повоенного семиліття (2) // Гілея: науковий вісник: Збірник наукових праць. – Київ, 2014. – Вип.88. – С.35–38.
3. Подтягін В. І ці ліки не врятують // Радянська освіта. – 6 червня 1962. – №44. – С.4.
4. Єрмак П. Гра з вогнем. Щоденник міжнародного життя // Радянська освіта. – 6 червня 1962. – №44. – С.4.
5. Prince Boun Oum, Laotian Politician. Encyclopædia Britannica. – <https://www.britannica.com/biography/Prince-Boun-Oum>
6. Rust, William J. So Much to Lose: John F. Kennedy and American Policy in Laos. – University Press of Kentucky, 2014. – 376 p. – https://books.google.ru/books?id=2wNpAwAAQBAJ&dq=Rust,+William+J.+So+Much+to+Lose:+John+F.+Kennedy&hl=ru&source=gbs_navlinks_s
7. Rust, William J. Before the Quagmire: American Intervention in Laos, 1954–1961. – University Press of Kentucky, 2012. – 326 p.
8. Лаос. Воины – пацифисты / Уайз Д., Росс Т. Невидимое правительство. – Москва: Воениздат, 1965. – 304 с. – http://mlitera.lib.ru/h/wise_ross/08.html
9. Goldstein, Martin E. American Policy Toward Laos. Fairleigh Dickinson Univ Press, 1973. – 347 p. – https://books.google.ru/books?id=E1rtSEdw8E4C&dq=Goldstein,+Martin+E.+American+Policy+Toward+Laos.&hl=ru&source=gbs_navlinks_s
10. Пружанський Є. Лекція для студентів-замочників // Радянська освіта. – 12 травня 1962. – №37. – С.4.
11. Fox, James Alan. Trends in juvenile violence A Report to the United States Attorney General on Current and Future Rates of Juvenile Offending. The Bureau of Justice Statistics United States Department of Justice Washington, D.C., 1996. – 19 p. – <https://www.bjs.gov/content/pub/pdf/tjvfox2.pdf>
12. 1961 Rate Per 100,000 and Rank by State of Crime by US States – <http://www.disastercenter.com/crime/1961%20Rate%20and%20Rank%20of%20Crime%20and%20Imprisonment%20by%20US%20States.html>
13. 1962 Rate Per 100,000 and Rank by State of Crime by US States – <http://www.disastercenter.com/crime/1962%20Rate%20and%20Rank%20of%20Crime%20and%20Imprisonment%20by%20US%20States.html>
14. The effects of television on children and adolescents. Unesco. – <http://unesdoc.unesco.org/images/0005/000595/059558eo.pdf>

References

1. Pruzhans'kyu Ye. Ne skhovatys'! // Radyans'ka osvita. – 5 travnya 1962. – №35. – S.4.

2. Luk'yanenko O. V. Antyzakhidna isteriya u karyaturakh osvityan URSR povoyennoho semylittya (2) // Hileya: naukovyy visnyk: Zbirnyk naukovykh prats'. – Kyiv, 2014. – Vyp.88. – S.35–38.
3. Podtyahin V. I tsi liky ne vryatuyut' // Radyans'ka osvita. – 6 chervnya 1962. – №44. – S.4.
4. Yermak P. Hra z vohnem. Shchodennyk mizhnarodnoho zhyttya // Radyans'ka osvita. – 6 chervnya 1962. – №44. – S.4.
5. Prince Boun Oum, Laotian Politician. Encyclopædia Britannica. – <https://www.britannica.com/biography/Prince-Boun-Oum>
6. Rust, William J. So Much to Lose: John F. Kennedy and American Policy in Laos. – University Press of Kentucky, 2014. – 376 p. – https://books.google.ru/books?id=2wNpAwAAQBAJ&dq=Rust,+William+J.+So+Much+to+Lose:+John+F.+Kennedy&hl=ru&source=gbs_navlinks_s
7. Rust, William J. Before the Quagmire: American Intervention in Laos, 1954–1961. – University Press of Kentucky, 2012. – 326 p.
8. Laos. Voyny – patsifisty / Uayz D., Ross T. Nevidimoye pravitel'stvo. – Moskva: Voenizdat, 1965. – 304 s. – http://mlitera.lib.ru/h/wise_ross/08.html
9. Goldstein, Martin E. American Policy Toward Laos. Fairleigh Dickinson Univ Press, 1973. – 347 p. – https://books.google.ru/books?id=E1rtSEdw8E4C&dq=Goldstein,+Martin+E.+American+Policy+Toward+Laos.&hl=ru&source=gbs_navlinks_s
10. Pruzhans'kyu Ye. Lektsiya dlya studentiv–zamochnykiv // Radyans'ka osvita. – 12 travnya 1962. – №37. – S.4.
11. Fox, James Alan. Trends in juvenile violence A Report to the United States Attorney General on Current and Future Rates of Juvenile Offending. The Bureau of Justice Statistics United States Department of Justice Washington, D.C., 1996. – 19 p. – <https://www.bjs.gov/content/pub/pdf/tjvfox2.pdf>
12. 1961 Rate Per 100,000 and Rank by State of Crime by US States – <http://www.disastercenter.com/crime/1961%20Rate%20and%20Rank%20of%20Crime%20and%20Imprisonment%20by%20US%20States.html>
13. 1962 Rate Per 100,000 and Rank by State of Crime by US States – <http://www.disastercenter.com/crime/1962%20Rate%20and%20Rank%20of%20Crime%20and%20Imprisonment%20by%20US%20States.html>
14. The effects of television on children and adolescents. Unesco. – <http://unesdoc.unesco.org/images/0005/000595/059558eo.pdf>

Lukyanenko O. V., Ph.D. in History, Senior lecturer in Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Ukraine, Poltava), lukyanenko.ov@gmail.com

«Carticature wars» in the educational media of the Ukrainian SSR of the «thaw» period (1953–1964) (P.9)

The article illustrates the accents that profile press of the period of de-Stalinization (1953–1964) was arranging for teachers of the UkrSSR in the sphere of international politics through a specific form of influence on consciousness – cartoons. Application of the method of content analysis helped to illustrate the interpretation of teachers and students of higher educational institutions of the world order and their evaluation of developments in the international arena; as well as to identify meaningful participation of teachers in the «cold war». The paper is written within the research work «Regional dimension of the everyday culture of Ukraine of XVIII–XX centuries» of the Department of Cultural Studies of PNPNU.

Keywords: Every-day life, international politics, caricature, higher pedagogical school, de-Stalinization.

***

УДК 792(091(477.5))

Радчук А. О.,
кандидат історичних наук, доцент,
Національний педагогічний університет
ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ),
a.radchuk@i.ua

Михайло Старицький – ОРГАНІЗАТОР ПРОФЕСІЙНОГО ТЕАТРУ В НАДДНІПРЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ

Досліджено організаторські здібності М. Старицького під час становлення українського професійного театру Наддніпрянської України в другій половині XIX ст. На основі широкої джерельної бази з'ясовано причини та обставини, за яких М. Старицький очолював період українську професійну трупу і прославив її на всю Російську імперію. Формуючи власний театральний